

De vogelbevolking van een laagstamboomgaard

D.A. Jonkers

Wanneer de broedvogels van boomgaarden aan de orde komen, wordt altijd gewezen op de rijke vogelbevolking van hoogstamboomgaarden en de geringe ornithologische waarde van de laagstamboomgaard. De huidige ontwikkelingen in de fruitteelt zijn gericht op het streven naar laagstam, waardoor de teelt nog rendabel wordt. Broedvogelgegevens uit deze voor ornithologen onaantrekkelijke terreinen zijn schaars en als zij er wel zijn, veelal anecdotisch.

In sommige jaren broedde de Houtduif in flinke aantallen. Foto: Henk Harmsen.

Van 1969 tot 1979 is een laagstamboomgaard in Friesland jaarlijks geïnventariseerd op het voorkomen van broedvogels. De boomgaard ligt in Kollumerpomp tegen de dijk van het Lauwersmeergebied en is 46 ha groot. De buitenzijde bestaat uit dubbele elzensingels. Het binnengedeelte wordt in percelen verdeeld door sloten met dubbele rijen elzen. Haaks hierop staan dubbele rijen populieren. De totale lengte aan bomen is circa 9 km.

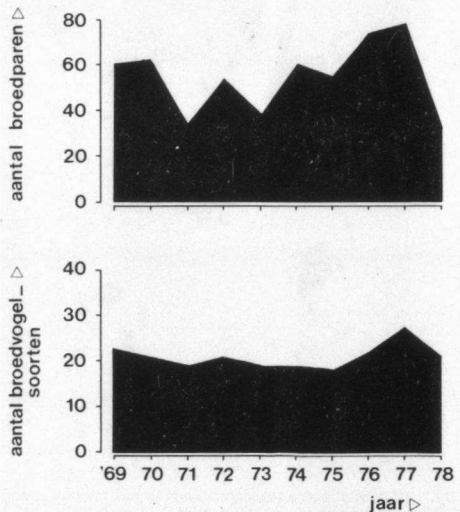
Tussen de elzen groeien grassen en distels; de bodem onder de populieren is vrijwel kaal. Op de vrijblijvende oppervlakte zijn indertijd appels en peren in rijen geplant, waartussen brede groenstroken liggen. Onder de fruitbomen liggen de zogenaamde zwarte stroken, die vegetatieloos worden gehouden. Langs de randen van de boomgaard staat het bedrijfsgebouw met koelhuizen, een woning,

een oud boerderijtje en een windmolen. Plaatselijk zijn daar ook strookjes met riet en fluitkruid en wat meidoorns.

Het onderhoud is zeer intensief. De fruitbomen worden elk jaar gesnoeid; de windsingels vrij regelmatig. De groenstroken doen door het frequente maaien aan gazons denken. Bespuitingen met herbiciden, insecticiden en fungiciden worden geregeld uitgevoerd.

Al met al nog een wonder dat er vogels broeden in de boomgaard. Op de broedvogellijst komen soorten voor, die men in een dergelijk biotoop helemaal niet zou verwachten. (tabel 1). De schijn bedriegt!

Hoewel het aantal soorten vrij constant bleef, schommelde de aantallen sterk (figuur 1). Op de 'Wilde' Eend na zijn de andere eendensoorten allemaal verdwenen. Voor de aanleg van de boomgaard was hier akkerland; in de beginjaren was het onderhoud minder intensief dan nu. Langs de pas gegraven sloten kregen deze soorten hun kans. De Wilde Eend broedt nu hoofdzakelijk aan de buitenzijde

Figuur 1. Totale aantallen broedparen in de laagstamboomgaard bij Kollumerpomp (46 ha) van 1969-1978. Onder: aantal broedvogelsoorten in de zelfde boomgaard en periode.

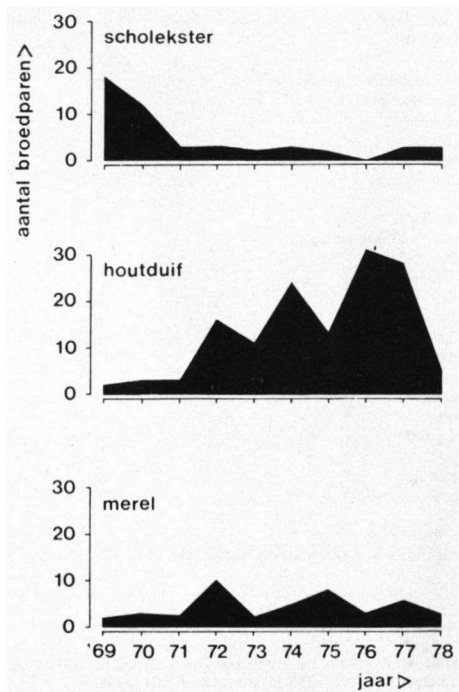
Tabel 1. Minimale en maximale aantallen broedvogels van de laagstamboomgaard in Kollumerpomp.

	minimum aantal	maximum aantal	aantal jaren waarin vastgesteld
Wilde eend	3	11	10
Wintertaling	1	1	1
Zomertaling	1	3	3
Slobeend	1	2	4
Kulfeend	1	1	3
Bergeend	1	1	4
Torenvalk	1	3	9
*Fazant	geen aantal	geen aantal	2
*Patrijs	1	3	7
Waterhoen	1	4	10
*Scholekster	2	18	9
*Kievit	2	5	5
*Tureluur	1	1	1
Holenduif	1	1	2
Houtduif	2	31	10
Boerenzwaluw	1	1	2
Graspieper	1	1	1
Witte Kwikstaart	1	2	8
Heggemus	2	3	2
Winterkoning	2	2	2
*Grote Lijster	1	1	3
Zanglijster	1	1	1
Merel	2	10	10
Gekr. Roodstaart	1	1	1
Roodborst	1	1	2
Kleine Karekiet	1	1	1
Bosrietzanger	1	1	2
Spotvogel	1	3	7
Tuinfluitier	1	2	6
Grasmus	1	3	5
Braamslulper	1	1	1
Fitis	1	5	7
Tjiftjaf	1	2	2
Grauwe Vliegenvanger	1	3	7
Koolmees	1	3	8
Pimpelmees	1	2	1
Groenling	1	1	1
Kneu	1	5	9
Vink	1	2	6
Huisemus	4	8	9
Ringmus	1	1	1
Spreeuw	2	16	10
Zwarte Kraal	1	2	5
Kauw	2	2	3
*Ekster	1	2	5

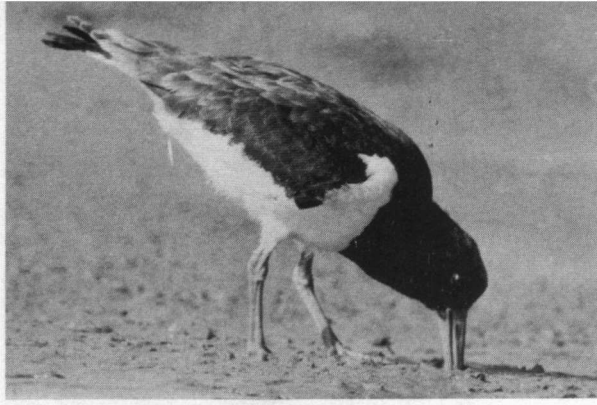
van de boomgaard in de slootranden. De steltlopersoorten profiteerden eveneens van deze aanlegfase. De Scholekster is de enige die vrijwel de gehele periode aanwezig was. Zij broedden op of vlak naast de groenstroken. Toen in 1977 10 ha werd gerooid en omgezet in bietenland, verschenen weer Kieviten. De Torenvalken broeden in de, speciaal voor hen opgehangen, nestkasten. Doordat de muizenbestrijding zeer intensief is, zijn de dieren gedwongen hun voedsel elders te halen, in dit geval voornamelijk het muizenrijke Lauwersmeergebied. In muizenarme jaren pakken zij ook wel Spreeuwen die zich in de boomgaard vertonen. De Houtduif kende jaren waarin soms behoorlijke aantallen nestelden. In 1976 waren er 31 paar, een hoge dichtheid. Er waren jaren dat het lot laat werd gesnoeid en hiervan profiteerden de

Houtduiven (figuur 2). Een vast aantal is altijd te vinden in de meidoorns, de rest heeft een voorkeur voor de populieren. Een soort als Merel moest het ook hebben van de meidoorns. Bleven er in sommige jaren stapels kisten of snoeihout liggen, dan was de stand altijd hoger. De soort foerageert in de boomgaard. Analyses van eieren uit de beginjaren van de inventarisaties gaven hoge residuwaarden van het toen nog toegestane DDT te zien. De enige vogels waarvan ooit nesten in de fruitboompjes zelf zijn gevonden, zijn Grote Lijster en Ekster. De laatste had een nest gebouwd in een rij van circa 4 m hoge perebomen. Af en toe zat er eens een nestje van een Kneu in de rand van een binnensloot. De overige soorten broeden vrijwel zonder uitzondering langs de buitenrand in de singels of bij de gebouwen.

Als wij nu nog eens met het bovenstaande in ons achterhoofd de tabel 2 bekijken, wordt duidelijk hoe weinig vogels er eigenlijk zitten omdat het een boomgaard is. Sterker nog, vrijwel alle soorten zouden hier ook gezeten hebben als er in plaats van fruitbomen een akker of een weide zou liggen. De gegevens tonen aan dat een laagstamboomgaard voor broedvogels weinig waarde heeft.

Figuur 2. Populatieverloop van Scholekster, Houtduif en Merel van 1969-1978.

De Scholekster is de enige, die vrijwel de gehele periode aanwezig was.
Foto: Henk Harmsen.

Tabel 2. Broedvogellijst van de laagstamboomgaard bij Kollumerpomp.

Aantal broedparen	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Wilde Eend	6	11	4	4	3	6	6	9	5	3
Wintertaling	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zomertaling	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—
Slobeend	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Kuilfeend	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Bergeend	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—
Torenvalk	1	—	1	2	2	2	2	3	2	1
*Fazant	—	—	—	—	—	—	—	+	broedv.	—
*Patrijs	2	3	2	2	2	—	—	1	—	1
Waterhoen	3	3	1	3	3	3	4	1	2	2
*Scholekster	18	12	3	3	2	3	2	—	3	3
*Kievit	3	5	2	—	—	—	—	—	2	2
*Tureluur	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Holenduif	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Houtduif	2	3	3	16	11	24	13	31	28	5
Boerenzwaluw	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Graspleper	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Witte Kwikstaart	2	1	2	1	2	—	1	—	2	1
Heggemus	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Winterkoning	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—
*Grote Lijster	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—
Zanglijster	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Merel	2	3	3	10	3	5	8	3	6	2
Gekraagde Roodstaart	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Bosrietzanger	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Spotvogel	—	—	1	1	1	3	1	—	2	1
Tuinfluit	—	—	1	—	1	1	2	1	1	—
Grasmus	3	2	1	1	—	1	—	—	—	—
Braamsluiper	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Fitis	—	2	—	—	1	2	5	5	5	3
Tjiftjaf	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Grauwe Vliegenvanger	—	—	2	1	—	1	1	3	1	1
Koolmees	—	—	2	2	2	3	2	1	1	1
Pimpelmees	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1
Kneu	4	5	3	2	—	2	4	4	3	1
Vink	1	1	2	1	1	1	—	—	—	—
Huismus	+	+	+	6-8	6	6	—	4	7	5
Spreeuw	5	+	2	3	2	4	7	11	16	9
Zwarte Kraai	—	—	—	—	1	1	2	1	2	2
Kauw	2	—	—	—	—	—	—	2	2	—
*Ekster	—	—	—	—	1	1	—	1	2	1
Ringmus	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Roodborst	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Groenling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kleine Karekiet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1

+ = Aanwezig

* = Broedend in of onder de fruitbomen of op de groenstroken

■ D.A. Jonkers, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 46, 3956 ZR Leersum.

LITTERATUUR:

- Jonkers, D.A. (1979): De Invloeden van biociden en andere storingen op vogel- en zoogdierpopulaties. Resultaten van het onderzoek van 1969-1978. Intern rapport RIN Leersum.
- Timmerman, Azn. (1971): Zoogdieren en hun predatoren in het nieuwe Lauwerszegebied. De Levende Natuur 74 : 116-120.
- Wlegers, G.L. (1976): Resultaten van een onderzoek naar zoogdierresten in braakballen uit een aantal onderzoekerreinen in Nederland; stageverslag (19 p.). Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.